

Мотивація до навчання як теоретико-методична проблема в контексті крос-культурного освітнього середовища

Шаповалов Олексій Юрійович¹

Опубліковано	Секція	УДК
22.08.2025	Освіта/Педагогіка	37.018.43

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16937562>

Анотація. В статті розглянуто сучасні аспекти адміністративно-правового Анотація. Стаття присвячена проблемам мотивації до навчання в умовах крос-культурного освітнього середовища. З'ясовано поступовий перехід від традиційного розуміння навчальної мотивації до осмислення її крізь призму крос-культурних впливів. Обґрунтовано, що в умовах глобалізації та міжкультурної інтеграції освіти крос-культурні чинники поступово виходять на перший план, а мотивація дедалі більше осмислюється як інтегрована система, що формується на перетині когнітивних, афективних, соціально-психологічних і крос-культурних чинників. Узагальнено структуру крос-культурного компонента та його роль у формуванні мотивації до навчальної діяльності у здобувачів освіти. Запропоновано робочі визначення основних крос-культурних педагогічних категорій: крос-культурне середовище, крос-культурна комунікація, крос-культурний підхід, крос-культурні навички (компетентності) у їхньому зв'язку з мотивацією.

Ключові слова: навчальна діяльність, дискурс, педагогічні категорії, педагогічна взаємодія, цінності.

Learning Motivation as a Theoretical and Methodological Issue in the Context of a Cross-Cultural Educational Environment

Annotation. The article is devoted to the issues of learning motivation in the context of a cross-cultural educational environment. The national pedagogical discourse of the early 21st century is analyzed, which demonstrates a gradual shift from the traditional understanding of learning motivation towards its interpretation through the lens of cross-cultural influences. The distinction between multicultural and cross-cultural approaches is identified: while the former focuses on the coexistence of cultures, the latter emphasizes active interaction, dialogue, and mutual integration. Based on a systemic-typological analysis of the category "learning motivation," it has been established that over the past fifteen years, the semantic, conceptual, and methodological components of this phenomenon have noticeably shifted – from a linear view of motivation as a static set of cognitive and social stimuli to a complex, multi-level understanding of motivation as an integrative construct closely related to self-identification, professional self-development, and the sociocultural context. It is argued that in the conditions

¹ здобувач наукового ступеня доктора філософії кафедри педагогіки та психології Міжнародного гуманітарного університету, 65000, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 33, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6791-0374>

of globalization and intercultural integration of education, cross-cultural factors are gradually coming to the forefront. Motivation is increasingly interpreted as an integrated system shaped at the intersection of cognitive, affective, socio-psychological, and cross-cultural factors. It has been determined that the issue of learning motivation becomes particularly evident in a cross-cultural environment when studying foreign languages, and to a lesser extent – history, geography, and culture. The structure of the cross-cultural component and its role in shaping learning motivation among students has been generalized. Working definitions of key cross-cultural pedagogical categories are proposed: cross-cultural environment, cross-cultural communication, cross-cultural approach, and cross-cultural skills (competencies), in their connection to motivation.

Keywords: learning activity, discourse, pedagogical categories, pedagogical interaction, value.

Вступ

У сучасному глобалізованому суспільстві, де багатовекторна й різнопланова взаємодія культур дедалі частіше стає нормою освітнього простору, мотивація до навчання виходить за межі суто індивідуальної, загальнометодичної чи навіть освітньо-політичної проблематики [1]. Вона трансформується у складну теоретико-методичну категорію, що вимагає переосмислення в контексті крос-культурної взаємодії. Виходячи з цього, визнаємо необхідність комплексного аналізу мотивації до навчання не лише з точки зору педагогічного впливу, але й у контексті міжкультурної комунікації, динаміки цінностей та самоідентифікації особистості, яка навчається.

Теоретико-методична проблема мотивації навчальної діяльності є більш традиційною і ґрунтовно опрацьованою, про що свідчать праці П. Підласого [2], Л. А. Пермінової [3], Н. О. Арістової [4], С. С. Занюк [5], В. О. Климчук і В. В. Горбунової [6], В. І. Клочко та А. А. Коломієць [7], у яких автори системно розробляли типологію мотивів, структуру мотиваційної сфери та методи її формування. Окремі аспекти мотивації навчальної діяльності здобувачів різного ступеня освіти досліджували Л. В. Дзюбка та Л. І. Гриценко [8], А. М. Сільвейстр [9] та ін.

Натомість культурна та міжкультурна складові освітнього процесу почали активно теоретизуватися лише в останні десятиліття у контексті глобалізаційних процесів, що підтверджується роботами таких дослідників, як З. П. Бакум, О. О. Пальчикова та С. С. Костюк [10], Є. М. Коваленко і Г. Я. Врайт [11], Т. Петренко [12], які свідчать про методологічну новизну і все ще недостатню розробленість крос-культурних підходів в освітньому дискурсі.

Мета даної статті полягає у дослідженні змісту дефініції «мотивація до навчання» у контексті крос-культурного освітнього середовища.

Завдання статті:

- проаналізувати теоретико-методичні дослідження, корельовані з мотивацією;
- проаналізувати крос-культурні підходи, скеровані на стимулювання мотивації;
- запропонувати робочі визначення основних крос-культурних педагогічних категорій у їхньому зв'язку з мотивацією.

Результати

Крос-культурне освітнє середовище є більш об'ємним багаторесурсним і конкретним феноменом, ніж мотиваційно-ціннісна сфера особистості й мотивація до навчальної діяльності зокрема. Якщо в освітньому вимірі крос-культурне середовище – це інклюзивний простір, що характеризується лояльністю, прийняттям відмінностей суб'єктів, що в ідеалі використовується як ресурс, то у виробничому (корпоративному) й соціальному вимірах воно розширюється, включаючи такі конкретні феномени, як корпоративна культура, корпоративний кодекс, крос-культурні цінності, крос-

культурні компетенції, які скеровані на прагматичні цілі – досягнення консенсусу й синергії різного на шляху до конкретної мети [13].

Зважаючи на складність аналізованих феноменів та їх багаторівневу кореляцію, вважаємо за потрібне дотримуватися дедуктивного підходу й аналізувати релевантні феномени від загального й традиційного – до конкретного інноваційного. Виходячи з цього, проаналізуємо теоретико-методичні дослідження, корельовані, в першу чергу, з мотивацією, а в наступну, – з крос-культурними підходами та методами, які скеровані на стимулювання цієї мотивації. Тому розгортатимемо дискурс від огляду вітчизняних і зарубіжних досліджень проблем мотивації та появи в них культурологічного підходу за останні десятиліття – до сучасних досліджень мотивації як головного освітнього ресурсу в контексті мультикультурного середовища та його складових.

Вітчизняні педагогічні дослідження початку XXI століття формують бекграунд для поступового переходу до крос-культурних аспектів формування мотивації. Простежимо динаміку цього дискурсу. Л. В. Дзюбка та Л. І. Гриценок провели глибокий аналіз поняття навчальної мотивації. Хоча їхній підхід залишає поза увагою міжкультурні детермінанти мотивації, автори справедливо вказують на необхідність розвитку позитивної навчальної мотивації шляхом особистісно-орієнтованого підходу [8, с. 34]. Можна стверджувати, що особистісно-орієнтована детермінанта наближає до особистісно-культурної, однак у подібних моделях бракує врахування соціокультурних чинників, які можуть істотно змінювати структуру мотивів у полікультурному середовищі.

У наступні роки крос-культурний вектор досліджень вимальовується чіткіше. У засадничій статті Л. Яременко «Мотивація навчального процесу як педагогічна проблема» [14] мотивація до навчальної діяльності розглядається через низку детермінувальних параметрів, зокрема потреб, мотивів і цілей учня, умов навчальної діяльності, змісту освіти, форм її організації та стилю педагогічної взаємодії. Тема крос-культурності у статті прямо не порушується, проте акценти на педагогічному стилі, емоційній залученості та чутливості змісту навчання до потреб учня дозволяють простежити потенційну кореляцію з культурно-адаптивними та міжкультурними підходами.

Важливим є те, що у цей період розпочинаються дискусії навколо ключових понять «міжкультурна освіта», «полікультурна освіта», «крос-культурна освіта / навчання» тощо. Л. О. Хомич, Л. Ю. Султанова та Т. О. Шахрай зазначають: «У педагогічній науці існують два синонімічних поняття – «мультикультурна» (із синонімічним полем: крос-культурний, міжкультурний, інтеррасовий, поліетнічний, інтеркультурний, двокультурний та ін.) і «полікультурна» освіта» [15, с. 105]. Таким чином, полікультурна освіта акцентує увагу на співіснуванні різних культур у спільному просторі без обов'язкової взаємодії, тоді як мультикультурна / крос-культурна – на їхній взаємопроникності, діалозі та інтеграції в цілісному освітньому процесі.

У дослідженнях 20-х років XXI ст. з проблем мотивації навчальної діяльності здобувачів освіти питання формування мотивації розглядається як багатокомпонентний процес, тісно пов'язаний із сучасними викликами освітнього середовища (останнє трактується як відкрите соціокультурне інституційне й позаінституційне явище) [16]. В. В. Кириченко й О. Лавринюк [17] запропонували сучасний аналіз теорій мотивації, звернувши увагу на теорію самоефективності як ресурсну й ключову.

Більш цілісна картина окреслюється у дослідженні Н. В. Чепурняк, І. В. Охоти та А. М. Хвостач [18], які підкреслюють, що мотивація навчальної діяльності є динамічним конструктом, який залежить від умов організації освітнього процесу, характеру взаємодії між його учасниками та особистісних потреб здобувачів освіти. З. Р. Кісіль та Д. В. Швець дають таке визначення: «Мотивація – внутрішня рушійна сила, яка спонукає

людину до дії або певного типу поведінки, пов'язана із її органічними та культурними потребами» [19, с. 13].

Отже, мотивація у мультикультурному середовищі постає як багатокомпонентний феномен, в якому переплітаються особистісні смисли, соціокультурні коди та освітні стратегії, які зумовлюють не лише інтерес до знань, але й глибоку ідентифікацію себе як суб'єкта освіти впродовж життя та в різних середовищах. Усі ці компоненти гіпотетично можна розглядати як ресурси для формування, модулювання й підвищення навчальної мотивації.

Інші часткові дослідження навчальної мотивації в деприваційних умовах (спочатку COVID-19, потім – повномасштабне вторгнення росії) все більше опираються на фактор середовища, різноманітності комунікації та прийняття культурної різноманітності. Так, П. Сікорський і Н. Красильников [20] у контексті дистанційного навчання відзначають, що мотивація студентів у професійній освіті часто має ситуативний характер, потребує постійної підтримки та гнучких педагогічних рішень, особливо в умовах обмеженої соціальної взаємодії. На нашу думку, соціальна обмеженість в комунікації має компенсуватися мікрогруповою, спільноідентичною; участю в міжнародних освітніх проектах та платформах, що стимулює крос-культурну комунікацію.

Т. О. Лещенко та О. М. Шевченко [16], вказуючи на необхідність її розвитку через змістовне наповнення освітніх програм, розглядають мотивацію як ключовий фактор професійної підготовки. У вищенаведених дослідженнях крос-культурний компонент, хоча і не виступає центральним елементом, але є опосередкованим фактором через нові геополітичні умови, соціальні взаємодії, особливості комунікації та різноманіття освітніх груп, що вимагає адаптації підходів до формування освітньої мотивації. Таким чином, крос-культурний аспект у новітніх дослідженнях має непрямий, але вагомий вплив на мотиваційний процес.

Можна поточно підсумувати: останніми роками відбулося семантичне розширення поняття мотивації: від переважно зовнішньо скерованої ієрархії стимулів до внутрішньо й зовнішньо детермінованого, соціально інтегрованого і крос-культурно багатфакторного процесу, що визначає успішність професійної підготовки в сучасному освітньому середовищі, яке не має інституційних, вікових чи територіальних меж.

Системно-типологічний аналіз категорії «мотивація до навчальної діяльності» дає змогу зрозуміти: за останні півтора десятиліття семантичні, поняттєві та методологічні компоненти феномену мотивації до навчальної діяльності помітно змістилися від лінійного уявлення про мотивацію як статичний набір пізнавальних і соціальних стимулів, – до комплексного, багаторівневого бачення мотивації як інтегративного конструкта, тісно пов'язаного з самоідентифікацією, професійним саморозвитком та соціально-культурним контекстом.

Існує корпус наукових досліджень новітнього періоду, в якому крос-культурні чинники поступово виходять на перший план, особливо в умовах глобалізації та міжкультурної інтеграції освіти (європейський вектор, міжнародна співпраця в умовах війни). При цьому мотивація дедалі більше осмислюється як інтегрована система, що формується на перетині когнітивних, афективних, соціально-психологічних і крос-культурних чинників. Сучасні українські дослідники В. О. Климчук та В. В. Горбунова [6] О. В. Васюк, С. В. Виговська, А. Ю. Виговський тощо [21] розглядають мотивацію до навчання як процесуальну структуру, що включає взаємодію особистісних смислів, соціальних очікувань, культурно обумовлених моделей успіху та індивідуальних освітніх траєкторій, що істотно ускладнює як її теоретичну модель, так і методичне забезпечення формування мотиваційної сфери в освітньому процесі. Це демонструє, що еволюція поняття мотивації у вітчизняній педагогіці відбувалася від лінійно-стимулюючої до цілісно-контекстної, мультифакторної конструкції, що вимагає нових підходів до її вивчення й розвитку.

Власне крос-культурний підхід до стимулювання / формування навчальної мотивації зародився у зарубіжному дискурсі в контексті розвитку концепції внутрішньої та зовнішньої мотивації. В епоху глобальних перетворень зарубіжні автори розглядають крос-культурність як ключовий чинник, що впливає на формування внутрішньої і зовнішньої мотивації до навчання, оскільки культурні відмінності визначають сприйняття учням / студентами приналежності, унікальності, саморегуляції та цінності досягнень у процесі освіти [22].

Розмежування понять внутрішньої та зовнішньої мотивації до навчання, вперше системно представлено у працях E. L. Deci, R. E. Ryan [23], стало однією із методологічних підвалин сучасної теорії освітньої мотивації. Наприкінці ХХ століття воно базувалося на культурно відмінних патернах і стереотипах соціальної (в т. ч. й навчальної) поведінки освітніх суб'єктів. Якщо узагальнити ці перехідні ідеї, то можна стверджувати: для зовнішньої мотивації валідним є стимул навчання, яким може бути культура, її смисли, цінності, артефакти, патерни поведінки, але культура – це й персональний, внутрішній та особистий вимір. Постає кілька аспектів мотиваційного потенціалу культури: а) зовнішнього культурного середовища; б) внутрішньої культурної «картини світу» здобувача освіти; в) співвіднесення потенціалу внутрішньої, зовнішньої та крос-культури («іншої культури» та міжкультурного середовища) як ресурсу мотивації до здобуття освіти. Це перегукується з окремими ідеями вітчизняних науковців, які вважають, що в умовах полікультурного середовища мотивація набуває мінливого й динамічного характеру: особистість має адаптуватися до культурного різноманіття, зберігаючи власну ідентичність, що, у свою чергу, може як стимулювати, так і гальмувати професійний вибір залежно від ступеня культурної інтеграції та толерантності середовища [24].

Вивчаючи валідні теорії зарубіжних науковців, можна відзначити, що, на їх думку, мотиваційний потенціал зовнішнього культурного середовища є визначальним у контексті крос-культурної освіти, оскільки культура виступає не лише соціальним фоном, а й джерелом символів, установок і цінностей, що прямо впливають на освітню мотивацію [25].

Зовнішня культура через видимі артефакти, поведінкові стандарти та систему соціальних очікувань формує привабливість або, навпаки, бар'єри у ставленні до навчання. Дослідження G. Hofstede [25] доводить, що студенти з колективістських культур (зокрема, азійських країн) частіше виявляють навчальні мотиви, пов'язані з підтриманням групового престижу, тоді як у представників індивідуалістичних суспільств переважають мотиви самореалізації та особистісного розвитку. Наприклад, культура високого соціального престижу освіти, як у деяких азійських країнах, може бути потужним зовнішнім стимулом до інтенсивного навчання. Водночас, як зазначає українська дослідниця О. С. Резунова [26], у полікультурних освітніх середовищах мотиваційна сила зовнішнього культурного простору може бути розмитою або навіть конфліктною для студентів з різним культурним бекграундом, що вимагає спеціального педагогічного супроводу.

Не менш важливим є мотиваційний потенціал внутрішньої культурної «картини світу» здобувача освіти, яка формується на основі особистісного досвіду, мікрокультурного оточення (родина, локальна спільнота), попереднього навчального середовища та індивідуально засвоєних цінностей. Більш пізні дослідження E. L. Deci, R. E. Ryan [23] та підтвердження їхніх ідей у вітчизняній педагогіці [6] свідчать, що саме внутрішня мотивація, що спирається на особистісно значущі смисли, має більшу стійкість і продуктивність у довготривалому навчанні. Отже, внутрішня культура, тобто індивідуально сконструйована система цінностей, надає здобувачеві здатність трансформувати навіть соціально нейтральне чи дискомфортне освітнє середовище в особистісно ціннісний простір, чим посилює автономію та самодетермінацію.

Синтезуючи ці підходи, можна стверджувати, що потенціал зовнішньої та внутрішньої крос-культурної мотивації необхідно розглядати не як взаємовиключні, а як взаємопідсилюючі ресурси. У полікультурних аудиторіях ефективно навчальне середовище виникає тоді, коли зовнішня культура пропонує багатоманіття освітніх сценаріїв і моделей успіху, а внутрішня культура здобувача дозволяє інтерпретувати та засвоювати ці моделі відповідно до власних потреб і цінностей. Крос-культура, як зазначає J. W. Berry [27] є простором інтеграції, де можливий взаємний обмін мотиваційними ресурсами між учасниками освітнього процесу, що у свою чергу створює умови для формування стійкої внутрішньої мотивації через соціально підтримуване навчання. Саме такий методологічно складний, але гнучкий підхід до мотивації дозволяє не лише долати освітні бар'єри, але й створювати середовище, в якому мотивація до навчання стає універсальною цінністю, незалежно від культурних розбіжностей.

Перейдемо до дискусій навколо крос-культурних компонентів освітнього середовища, в першу чергу, – крос-культурної комунікації та компетентності, як процесу й особистісних атрибуцій, у яких навчальна мотивація формується і має частковий детермінувальний вплив на саме середовище. Окрім цього потрібно враховувати й інші компоненти крос-культурного освітнього середовища: корпоративну і крос-культуру, культурні цінності, крос-культурні методики навчання й виховання тощо.

Якщо оминати традиційні для вітчизняної педагогіки поняття (мотиваційно-ціннісний, культурний компоненти освітнього процесу), то фундаментальним, але конкретним і предметним компонентом крос-культурного освітнього середовища є крос-культурна комунікація. Вона функціонує в межах закладу (кампусу) та між закладами за загальними закономірностями, що корелюють з крос-культурною комунікацією на підприємствах, в суспільстві, між інституціями тощо.

При більшій конкретизації й аналізі крос-культурна комунікація вбачається інтегративним комунікативним процесом, що об'єднує когнітивні, емпатійну та акцентуаційну здатність взаємодіючих учасників пристосовуватись до культурних кодів один одного для досягнення взаєморозуміння [11]. Вважаємо, що цей процес вимагає не тільки навчання культури іншого, а й здатності до метакультурної чутливості й рефлексії, що забезпечить адекватне «прочитання» культурних сигналів та попередить «комунікаційні розриви» в різних практиках взаємодії, у тому числі й навчальній.

Можна провести екстраполяцію поняття «крос-культурна комунікація» на освітній процес вищої школи, що дозволяє розглядати таку комунікацію як двосторонній освітній ресурс: вона не тільки слугує засобом ефективного засвоєння навчального матеріалу, але й формує мотиваційний базис, заснований на усвідомленні культурних відмінностей і подібностей, де толерантність й обмін смислами (цінностями) виступатимуть інтегрувальними факторами навчальної групи (кампусу). При такому підході студент є активним інтерпретатором, споживачем і продуцентом культурних смислів, що підсилює його внутрішню мотивацію, розвиває критичне мислення та залучає до глибшого освітнього діалогу, сприяючи більш ефективному досягненню освітніх цілей.

Вивчення вітчизняної літератури, у якій крос-культура й мотивація виступають ключовими словами дискурсу, показало: найбільш рельєфно проступає проблема мотивації до навчання в контексті крос-культурного середовища при вивченні іноземних мов, меншою мірою – історії, географії та культури. Так, Н. Б. Бондаренко [28], досліджуючи мотиви опанування учнями іноземної мови, наголошувала, що провідними мотивами є комунікативні, пізнавальні, соціальні та мотиви досягнення, які корелюють з крос-культурним середовищем діяльності й самореалізації.

У монографії З. П. Бакум, О. О. Пальчикової та С. С. Костюк «Навчання іноземних мов: крос-культурний підхід» [10] поняття «крос-культура» в методиці вищої школи розглядається як комплексний освітній простір міжкультурної взаємодії, де навчання іноземних мов набуває функції культурного посередництва. Авторки підкреслюють, що крос-культурний підхід у навчанні передбачає не просту передачу знань про культуру іншої країни, а глибоку міжкультурну рефлексію, активну взаємодію культурних смислів і порівняння ціннісних орієнтирів, що суттєво змінює дидактичну модель і позицію студента. У цьому контексті мотивація до навчання стає особливо динамічною, оскільки студент залучається до дослідження відмінностей і схожостей між культурами не як сторонній спостерігач, а як активний учасник культурного обміну, що підвищує його внутрішню зацікавленість, соціальну мобільність і міжкультурну гнучкість. Таким чином, крос-культура у трактуванні дослідниць є не стільки методичною, скільки особистісно-сисловою категорією, що створює потужний мотиваційний ресурс для сучасного здобувача освіти.

Натомість Д. В. Пустовойченко [29]. обґрунтовує, що мотивація та крос-культурні (передусім комунікативні) навички (компетентності) перебувають у найтіснішій кореляції, оскільки успішне засвоєння міжкультурної комунікації через вивчення іноземної мови значно підвищує внутрішню мотивацію студентів. У дослідженні Д. В. Пустовойченка встановлено, що ті студенти, які активно розвивають здатність до культурно обґрунтованого мовленнєвого спілкування та глибинного аналізу автентичних мовних артефактів (інтерв'ю, новин, діалогів) у крос-культурних ситуаціях, демонструють більшу зацікавленість, креативність і стійкість у процесі вивчення мови [29, с. 43–44]. Це свідчить про те, що розвиток міжкультурної комунікативної компетентності є не просто результатом навчання, а самостійним мотиваційним каталізатором, що посилює як особистісну залученість, так і професійний саморозвиток у міжкультурному освітньому середовищі.

Якщо при підготовці фахівців з іноземної мови, культурологів, дипломатів тощо крос-культура сама по собі є частиною об'єкту вивчення, то при підготовці фахівців негуманітарних спеціальностей проблема крос-культурних засобів стимулювання мотивації постає в іншому ракурсі. О. С. Резунова визнає недостатню дослідженість ролі мотивації саме у процесі формування крос-культурної компетентності в контексті підготовки фахівців негуманітарного профілю. Дослідниця акцентує на тому, що сучасна педагогіка перебуває на етапі розроблення моделей, які б одночасно враховували індивідуальні мотиваційні структури здобувачів освіти та їхню здатність адаптуватися до нових культурних норм, що постійно змінюються в глобалізованому світі [26].

Дискусійними залишаються питання: які саме мотиви (пізнавальні, соціальні, комунікативні, професійного самоствердження) є найбільш ефективними для підтримання стабільної навчальної активності в умовах крос-культурної взаємодії. Методологічний виклик полягає в тому, що універсальні мотиваційні моделі не завжди адекватно функціонують у змішаних аудиторіях, де студенти мають різні соціальні очікування та культурно обумовлені уявлення про успіх, авторитет і результативність навчання. Вочевидь, що при підготовці фахівців негуманітарних напрямів підготовки необхідно не тільки стимулювати навчальну діяльність, але й сприяти розвитку внутрішньої мотивації через створення особистісно значущих і культурно чутливих навчальних ситуацій, що є одним із ключових завдань сучасного крос-культурного освітнього середовища.

Один із методичних виходів – вивчення зарубіжного досвіду та його проєкції на зміст освіти конкретних (відмінних) напрямів підготовки фахівців. Наприклад, О. Ольхович, вивчаючи такий досвід, зазначає, що формування крос-культурних мотивів і компетентностей у закладах освіти США і Канади є цілеспрямованим процесом

підготовки соціальних працівників до міжкультурної взаємодії, що базується на толерантності, емпатії та практичному досвіді роботи з біженцями [30].

З іншого боку, необхідно брати до уваги не тільки теоретико-методологічні, а й правові чинники, що визначають відкрите освітнє середовище. Так, Україна, обравши проєвропейський вектор освіти, взяла на себе зобов'язання імплементувати передовий досвід демократичних країн у створенні інноваційного й лояльного до людського різноманіття освітнього середовища. Тут на перший план виходить не взаємодія «студент – викладач» чи «студент – студент», а університетська (шкільна або інша – залежно від ступеня освіти) крос-культурна комунікація. Дослідниця Т. Петренко у засадничій статті «Крос-культурна комунікація в університеті – контекст Стамбульської конвенції» [12] зазначає, що освітній простір виступає ключовим інструментом реалізації міжнародних зобов'язань щодо гендерної рівності та недискримінації. Проте цього недостатньо для створення високоефективного мотивувального середовища: відтепер освітня комунікація – вже не просто обмін мовними чи інформаційними кодами, а створення такого освітнього простору, де студенти та викладачі (учні й учителі) активно впроваджують інтерсекційну чутливість, тобто враховують культурні, гендерні та інші соціальні виміри як ресурси. Отже, заклад освіти, особливо університет, стає не тільки академічною, а й соціокультурною інституцією, яка через мовленнєво-комунікативні мультикультурні практики реалізує принципи Стамбульської конвенції, що гіпотетично має призвести до зростання мотивації суб'єктів освіти через просування цілісної політики рівності, взаємопідтримки та захисту прав усіх учасників освітнього процесу.

На рис. 1 схематично узагальнено структуру крос-культурного компонента та його роль у формуванні мотивації до навчальної діяльності у здобувачів освіти.

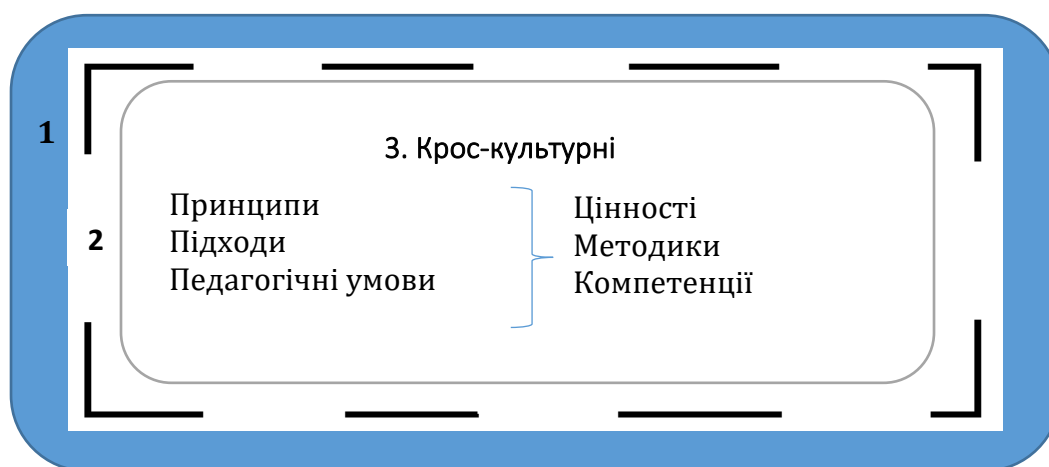

Рис. 1. Структура крос-культурного компонента освіти (навчання)

Найбільш загальним є правовий контур (№1, виділено синім), визначений національними та міжнародними рамковими освітніми документами, всередині якого розвивається регламентоване ним відкрите крос-культурне між- та позаінституційне середовище (переривчастий контур №2), тоді як середовище крос-культурної взаємодії (комунікації) конкретного закладу (кампусу) – відносно автономне (№3). В його межах реалізуються принципи, підходи, педагогічні умови формування мотивації здобувачів освіти до навчання за крос-культурною методикою, а конкретно-методичні компоненти (цільові – цінності, компетенції) та інструментальні (крос-культурна комунікація, крос-культурні заходи, методики тощо) є безпосередніми і найбільш конкретними об'єктами перетворення, педагогічного моделювання й імплементатії.

Після проведеного аналітично-оглядового дискурсу щодо мотивації до навчання як теоретико-методичної проблеми в контексті крос-культурного освітнього середовища пропонуємо робочі визначення основних крос-культурних педагогічних категорій у їхньому зв'язку з мотивацією (табл. 1).

Таблиця 1

Основні крос-культурні педагогічні категорії у контексті мотивації

Поняття	Робоче визначення	Зв'язок з навчальною мотивацією
Крос-культурне середовище	Соціокультурний простір взаємодії представників різних культур, у якому відбувається навчання, спілкування та професійна діяльність на основі толерантності й взаємоповаги.	Створює умови для особистісного залучення студента до навчання через переживання приналежності до глобального контексту.
Крос-культурна комунікація	Процес міжособистісної та професійної взаємодії, що відбувається між носіями різних культурних традицій, з урахуванням мовних, поведінкових і ціннісних відмінностей.	Сприяє виникненню внутрішньої мотивації через розуміння комунікативної доцільності вивчення мови й культури.
Крос-культурний підхід	Методологічна основа освітнього процесу, що передбачає цілеспрямоване включення культурних контекстів до змісту навчання для розвитку міжкультурної компетентності.	Підсилює когнітивну мотивацію за рахунок змістовного розширення навчального матеріалу через культурні паралелі.
Крос-культурні навички (компетентності)	Сукупність знань, умінь, установок і стратегій, що забезпечують ефективну міжкультурну взаємодію в навчальних, професійних і побутових ситуаціях.	Підвищують мотивацію до самореалізації, оскільки дають студенту інструменти адаптації й конкурентоспроможності.

Отже, успішність освітньої діяльності в сучасному контексті прямо залежить від здатності особистості самостійно надавати сенс навчальним завданням, навіть за умов культурної неоднорідності й ціннісного плюралізму, що властиві глобалізованому світу. Це обґрунтовує важливість створення таких педагогічних умов, у яких освітній суб'єкт може вільно виявляти ініціативу, робити особистісно значущий вибір та усвідомлювати навчання як процес саморозвитку, незалежно від національних, етнічних чи соціальних відмінностей. Натомість крос-культурний компонент освіти виступає середовищем і ресурсом використання різноманітності, багатовекторності й інклюзивності, що вимагає від здобувачів освіти глибокої чутливості до міжкультурних контекстів, а від викладачів – гнучкості у застосуванні методів та здатності створювати умови для розвитку автономії й мультимодальної мотивації учня / студента як універсальної освітньої цінності.

Висновки

Аналіз вітчизняного педагогічного дискурсу початку XXI століття засвідчив поступовий перехід від традиційного розуміння навчальної мотивації як зовнішньо скерованої системи стимулів до її осмислення як багатокомпонентного, динамічного феномену, що формується в умовах крос-культурного освітнього середовища. Зміна акцентів відбулася під впливом глобалізаційних процесів, деприваційних викликів (пандемія, війна), міжкультурної інтеграції та зростання ролі соціокультурного контексту в освіті.

Системно-типологічний аналіз показав: мотивація до навчання є інтегративним конструктом, що поєднує когнітивні, афективні, соціально-психологічні та крос-культурні чинники. Особливе значення має крос-культурна комунікація, яка не лише підтримує ефективність навчального процесу, а й виконує мотиваційну функцію, сприяючи формуванню толерантності, більш глибокій ідентифікації здобувача освіти як суб'єкта міжкультурного діалогу.

Узагальнення наукових підходів дозволило окреслити ключові компоненти крос-культурного середовища (комунікація, методика, цінності, корпоративна культура), що впливають на мотивацію. Встановлено, що найбільш рельєфно ця проблема проявляється у вивченні іноземних мов. Запропоновано робочі визначення базових крос-культурних педагогічних категорій у контексті мотивації.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі впливу конкретних крос-культурних чинників на рівень та динаміку навчальної мотивації.

Список використаних джерел

1. Тріпак М., Гарбарець І. Мотивація та менеджмент суб'єкта інклюзивної освітньої інституції в умовах глобального економічного розвитку. Економічний аналіз. 2020. Т. 30. № 4. С. 157-163. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.04.157>.
2. Підласий П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. Київ: Видавничий Дім Слово, 2004. 616 с.
3. Пермінова Л. А. (2011). Мотивація як фактор навчальної успішності студента. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Педагогіка. Соціальна робота. Вип. 20. С. 101-103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2011_20_40 (дата звернення: 17.08.2025).
4. Арістова Н. О. Формування мотивації вивчення іноземної мови у студентів вищих навчальних закладів : монографія. Київ : ТОВ «Гліфмедія», 2015. 240 с. URL: <https://tinyurl.com/yc3yeeak> (дата звернення: 17.08.2025).
5. Занюк С. С. Психологія мотивації : навч. посіб. Київ : Либідь, 2002. 304 с.
6. Климчук В. О., Горбунова В. В. Внутрішня мотивація учбової діяльності молоді: теорія, методика, програма розвитку. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 110 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi59/0043925.pdf> (дата звернення: 17.08.2025).
7. Клочко В. І., Коломієць А. А. Формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів технічних спеціальностей : монографія. Вінниця : ВНТУ, 2012. 188 с. URL: <https://tinyurl.com/2cy4xnkr> (дата звернення: 18.08.2025).
8. Дзюбка Л. В., Гриценко Л. І. Мотивація навчальної діяльності як психолого-педагогічна проблема. Психолінгвістика. 2009. Вип. 4. С. 33-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2009_4_5 (дата звернення: 16.08.2025).
9. Сільвейстр А. М. Мотивація навчальної діяльності студентів нефізичних спеціальностей педагогічного ВНЗ до вивчення курсу загальної фізики. Наукові записки. Педагогічні науки. 2012. Вип. 108. С. 120-124. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f3db42e7-b194-432a-8b6b-c5057b9dedd4/content> (дата звернення: 17.08.2025).

10. Бакум З. П., Пальчикова О. О., Костюк С. С. Навчання іноземних мов: крос-культурний підхід : монографія. Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2019. 288 с. URL: <https://tinyurl.com/3zdrefrn> (дата звернення: 18.08.2025).
11. Коваленко Є. М., Врайт Г. Я. Поняття «Крос-культурна комунікація» та її складові. Методологія та технологія сучасного філософського пізнання : матеріали VII міжнар. конф. студ., молодих вчених та науковців (м. Одеса, 23–24 травня 2024 р.). Одеса : Університет Ушинського, 2024. С. 65–69. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/19456/1/Vrait%20Halyna%20Yakivna.pdf> (дата звернення: 18.08.2025).
12. Петренко Т. Крос-культурна комунікація в університеті – контекст Стамбульської конвенції. Актуальні проблеми гуманітарних наук. 2024. Вип. 77. Т. 2. С. 205–209. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/77-2-38>.
13. Бессуднова І., Огерчук Ю. Проблеми розвитку корпоративної культури в крос-культурному середовищі. Економіка та суспільство. 2024. Вип. 69. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-109>.
14. Яременко Л. Мотивація навчального процесу як педагогічна проблема. Вища освіта України. 2014. № 3. С. 69–74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2014_3_12 (дата звернення: 18.08.2025).
15. Хомич Л. О., Султанова Л. Ю., Шахрай Т. О. Полікультурна освіта в контексті загальнокультурного розвитку особистості педагога : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 212 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/709440/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F.pdf> (дата звернення: 18.08.2025).
16. Лещенко Т. О., Шевченко О. М. Мотивація навчальної діяльності здобувачів вищої освіти як провідний чинник підготовки фахівців. Trends in the development of science in the modern world : XXXIII International scientific and practical conference. (Graz, Austria, 23–26 August 2022). Graz, 2022. P. 247–251. URL: <https://repository.pdmu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a2cc7d33-f89a-4f8d-a1c2-19576b204a2c/content> (дата звернення: 18.08.2025).
17. Кириченко В. В., Лавринюк О. Мотивація до навчальної діяльності: аналіз сучасних теорій. Журнал соціальної та практичної психології. 2023. № 1. С. 34–39. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-2023-1-6>.
18. Чепурняк Н. В., Охота І. В., Хвостач А. М. Формування мотивації навчальної діяльності здобувачів освіти. Innovative Development of Science, Technology and Education : Proceedings of V International Scientific and Practical Conference. (Vancouver, Canada, 15–17 February 2024). Vancouver, 2024. P. 379–387. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/58833/1/INNOVATIVE-DEVELOPMENT-OF-SCIENCE-TECHNOLOGY-AND-EDUCATION-15-17.02.24.pdf#page=379> (дата звернення: 18.08.2025).
19. Кісіль З. Р., Швець Д. В. Мотивація діяльності людини: навч. посіб. Одеса : Видавництво ОДУВС, 2023. 154 с. URL: <https://tinyurl.com/5xd9nnn4> (дата звернення: 18.08.2025).
20. Сікорський П., Красильников Н. Формування мотивації студентів до навчання у закладах професійної освіти під час дистанційного навчання. Вища Освіта України. 2024. № 1. С. 178–184. DOI: [https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2024.1\(92\).22](https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2024.1(92).22)
21. Васюк О. В., Виговська С. В., Виговський А. Ю. Мотивація навчальної діяльності студентів : монографія. Київ : Компрінт, 2018. 188 с.
22. A Cross-Cultural Investigation on Perseverance, Self-Regulated Learning, Motivation, and Achievement / K. M. Xu et al. A Journal of Comparative and International Education. 2023. Vol. 53(3). P. 361–379. DOI: <https://doi.org/10.1080/03057925.2021.1922270>.

23. Deci E. L., Ryan R. M. The "what" and "why" of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological inquiry*. 2000. Vol. 11(4). P. 227–268. DOI: https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01.
24. Васюк О. В., Виговська С. В. Мотивація у професійному виборі: теоретичний аспект. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Педагогіка, психологія, філософія*. 2015. Вип. 208(2). С. 32-40. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnauped_2015_208\(2\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnauped_2015_208(2)_5) (дата звернення: 16.08.2025).
25. Hofstede G. Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context. *Online readings in psychology and culture*. 2011. Vol. 2(1). DOI: <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1014>.
26. Резунова О. С. Мотивація до навчання як педагогічна умова формування крос-культурної компетентності майбутніх економістів-аграріїв. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2012. Вип. 35. С. 378–385. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSh_2012_35_50 (дата звернення: 16.08.2025).
27. Berry J. W. Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied psychology*. 1997. Vol. 46(1). P. 5–34. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x>.
28. Бондаренко Н. Б. Мотиви опанування учнями 7–9 класів іноземної мови як засобу самовираження особистості : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2002. 19 с.
29. Пустовойченко Д. В. Розвиток крос-культурної комунікативної компетентності майбутніх психологів у процесі вивчення іноземної мови. *Молодий вчений*. 2017. № 4.1. С. 41–44. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/4.1/11.pdf> (дата звернення: 16.08.2025).
30. Ольхович О. В. Підготовка соціальних працівників до роботи з біженцями у вищих навчальних закладах США і Канади : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2008. 20 с. URL: <http://search.nbuv.gov.ua/aref/20081124034464> (дата звернення: 16.08.2025).